

Szanse i możliwości rozwoju hodowli i chowu kóz w powiecie dębickim

Edyta Molik^{1,2}, Robert Garstka¹

¹Uniwersytet Rolniczy w Krakowie,
Katedra Żywności, Biotechnologii Zwierząt i Rybactwa

²Obserwatorium Rozwoju i Dziedzictwa Kulturowego Regionów

Wzrost zainteresowania konsumentów produktami ekologicznymi pozyskiwanymi od małych przeżuwaczy może przyczynić się do wzrostu pogłowia kóz w regionach, w których dotychczas nie były użytkowane [12, 7, 13]. Na terenie Polski populacja kóz nigdy nie była bardzo liczna i zazwyczaj zwierzęta te były użytkowane w kierunku mlecznym [1, 8]. Obecnie pogłowie kóz w kraju wynosi około 54 091 sztuk, a najliczniej utrzymywane są w województwie wielkopolskim (9 379 sztuk), małopolskim (5 927 szt.) oraz podkarpackim (4 598 szt.). Gospodarstwa utrzymujące te zwierzęta stanowią 2,6% gospodarstw posiadających zwierzęta gospodarskie i tylko 1,2% ogólnej liczby gospodarstw [6]. Kozy jako przeżuwacze wykazują wyjątkowe przystosowanie do wypasu i zagospodarowania terenów pastwiskowych, na których trudno prowadzić wypas innych zwierząt. W szczególności rasy lokalne, przystosowane do specyficznej bazy paszowej oraz warunków środowiskowych. Dlatego też podejmowane są starania dotyczące restytucji ras regionalnych. Szczególne znaczenie ma wprowadzanie tych ras w rejony, w których były użytkowane, co świadczy o nawiązaniu do dziedzictwa regionalnego [2, 12, 14].

Region powiatu dębickiego charakteryzuje się wieLOWIEKOWYMI tradycjami rolniczymi. Pierwsze wzmianki o mieście Dębica pochodzą z 1293 roku, a informacje o Pilźnie (główne miasto gminy Pilzno) – można odnaleźć już w materiałach z 1105 roku. W 1367 roku założono miasto Brzostek – będące obecnie głównym miastem gminy Brzostek. Na jego rozwój wpłynęło strategiczne umiejscowienie regionu na szlakach handlowych prowadzących z Rusi Czerwonej na Węgry. Obecnie w skład powiatu dębickiego wchodzi: gminy miejskie (Dębica), gminy miejsko-wiejskie (Brzostek, Pilzno), gminy wiejskie (Czarna, Dębica, Jodłowa, Żyraków), oraz miasta (Brzostek, Dębica i Pilzno) [5]. Na terenie województwa podkarpackiego łąki i pastwiska stanowią 36,1% powierzchni rolnej (średnia krajowa to 21,7%), co sprzyja utrzymywaniu na tym terenie małych przeżuwaczy w trybie pastwiskowym [10, 11, 16]. Trwałe użytki zielone w powiecie dębickim stanowią około 22% powierzchni użytków rolnych w kraju (4 300 000 ha), co daje szansę na zwiększenie pogłowia kóz. Lesistość w powiecie dębickim jest znacząco niższa w porównaniu ze średnią wojewódzką (37,9%) i wynosi 25,5%. (tab.) [3, 4].

Tabela

Zestawienie procentowego udziału powierzchni użytków rolnych i użytków leśnych w poszczególnych gminach powiatu dębickiego [3, 4]

Gmina	Użytki rolne (% powierzchni)	Użytki leśne (% powierzchni)
Brzostek	66	25
Czarna	63,2	35,8
Dębica	60	29
Jodłowa	69	21
Pilzno	66	24
Żyraków	82	9

W 2014 roku liczba kóz w regionie podkarpackim stanowiła 6,25% (2338 sztuk) krajowej populacji. W ciągu kolejnych pięciu lat wartość ta wzrosła do 10% populacji krajowej (3700 sztuk). W latach 2016-2021 utrzymywanych było ok. 4000 kóz. W powiecie dębickim utrzymywane jest ok. 70 kóz. Zwierzęta te są utrzymywane przede wszystkim w gospodarstwach agroturystycznych jako element edukacji ekologicznej, a średnia wielkość stad wynosi 7-10 sztuk [5, 17].

W większości gmin powiatu dębickiego prowadzona jest działalność rolnicza, wyjątek stanowią gmina Pilzno i miasto Dębica, gdzie wyraźnie widoczne jest nastawienie gospodarki na przemysł oraz przetwórstwo spożywcze. Mimo rozległych terenów rolniczych wchodzących w obszar poszczególnych gmin liczba mieszkańców zatrudnionych bezpośrednio lub wyłącznie w rolnictwie jest mniejsza od liczby osób zatrudnionych w administracji publicznej, handlu i sektorach przemysłowych i naprawczych [3, 4]. W powiecie dębickim znajdują się gminy charakteryzujące się dobrze rozwiniętą hodowlą trzody chlewnej i bydła. Największy udział trzody chlewnej rejestruje się w gminie Pilzno oraz w gminie Jodłowa a bydła mlecznego w gminie Żyraków, co jest również związane z dobrze rozwiniętym przetwórstwem mięsnym [5]. W regionie tym największy odsetek stanowią gospodarstwa o niewielkiej powierzchni, średnio 3,5 ha przy średniej krajowej stanowiącej ok. 7 ha. Według danych przedstawionych przez Radę Powiatu Dębickiego w 2014 roku tak rozdrobniona powierzchnia arealu rolnego uniemożliwia utrzymanie się rolników z chowu i hodowli zwierząt. Biorąc pod uwagę rozdrobnienie gospodarstw oraz uwarunkowania krajobrazowe szansą na aktywizację rolniczą tych terenów jest rolnictwo zrównoważone i wprowadzenie pozarolniczego użytkowania zwierząt. Na terenie powiatu prowadzone są działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego, obszarami chronionymi są: rezerwat florystyczny „Kamera” – gmina Brzostek; rezerwat florystyczny „Słotwina” – gmina Pilzno; rezerwat torfowiskowy „Torfy” – gmina Czarna; Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Pasma Brzanki. Wśród znajdujących się na terenie powiatu cennych okazów środowiska naturalnego wymienić można pomniki przyrody np. Dąb Chrześcijanin w gminie Brzostek, którego wiek datuje się na 640 lat [3, 4]. Ze względu na obecność na terenie powiatu parku

krajobrazowego oraz innych terenów objętych ochroną, należy znaleźć ekologiczne rozwiązanie na oczyszczanie obszarów z rozrastającej się niechcianej zieleni oraz krzewów. Kozy wykazują inne zachowania niż pozostałe przeżuwacze. Ze względu na typ odżywiania (browser) cechują się zwiększoną ciekawością otoczenia, a także skubaniem i żuciem wszystkiego, co wyda im się interesujące. Zwierzęta te wykazują dużą aktywność fizyczną, wolno się męczą, są zwinne i chętnie się wspinają, dlatego powinno się zapewnić im taką możliwość, na przykład umieszczając na wybiegu duże kamienie. Jeśli są utrzymywane w bliskim kontakcie z ludźmi, wówczas łatwo poddają się treningowi i można przyzwyczaić je do procedur medycznych, takich jak pobieranie krwi. Interesującą cechą kóz jest fakt, że mogą jednorazowo stracić do 25% masy wszystkich czerwonych krwinek w ich organizmie, bez konsekwencji zdrowotnych. Oprócz tego cechują się wysoką odpornością na choroby oraz wysoką tolerancją na odwodnienie (czarna koza beduińska może przeżyć nawet 4-5 dni bez wody) i wysokie temperatury, dlatego wykorzystuje się je jako organizmy modelowe w badaniach nad wpływem środowiskowych czynników stresowych na zwierzęta [2, 14].

Wprowadzenie wypasu kulturowego na terenie parku krajobrazowego może zachęcić turystów do odwiedzania tych terenów i kupowania produktów wytwarzanych metodami tradycyjnymi [3, 4].

Prowadzenie gospodarki pasterskiej zgodnej z zasadami rozwoju zrównoważonego rolnictwa ekologicznego sprzyja wytwarzaniu produktów metodami tradycyjnymi. Produkty te charakteryzują się wyjątkowymi walorami smakowymi i prozdrowotnymi. Wśród produktów z regionu podkarpackiego istotną część stanowią produkty pochodzenia koziego, takie jak: bryndza kozia tradycyjna, bundz kozi, ser kozi wołoski z Doliny Wiśłoka, oraz ser kozi dojrzewający bieszczadzki i wiele innych [9, 7, 8, 13].

Ze względu na walory turystyczne regionu Rada Powiatu Dębica do 2025 roku planuje wspomóc działalność mieszkańców w aspekcie turystyczno-rolniczym. Ważnym elementem podejmowanych działań jest kreowanie gospodarczej i turystycznej tożsamości powiatu dębickiego poprzez wytworzenie produktu lokalnego, regionalnego czy tradycyjnego oraz pomoc w utworzeniu zbytu na te produkty (powstanie lokalnych stowarzyszeń, grup producentów). Cele te będą możliwe do osiągnięcia poprzez wsparcie powstających gospodarstw agroturystycznych, hodowli ras zachowawczych owiec i kóz oraz wprowadzenie edukacji ekologicznej [5, 15]. Według danych na terenie gminy Dębica zarejestrowanych jest tylko 15 obiektów pełniących usługi hotelarskie, które oferują 198 miejsc noclegowych. Są to przede wszystkim gospodarstwa agroturystyczne, schroniska młodzieżowe oraz ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe. Z pewnością zaplecze infrastrukturalne bazy noclegowo-gastronomicznej w powiecie dębickim nie jest adekwatne do potencjału tego regionu w zakresie turystyki uzdrowiskowej. Ze względu na walory turystyczno-uzdrowiskowe w rejonie planowany jest rozwój gospodarstw

agroturystycznych oferujących nie tylko bazę noclegową, ale też produkty wytwarzane metodami tradycyjnymi. Stworzenie małych, lokalnych gospodarstw agroturystycznych czy edukacyjnych gospodarstw ekologicznych jest szansą na uaktywnienie tego regionu. Również biorąc pod uwagę aspekty demograficzne szansą na aktywizację seniorów, może być prowadzenie gospodarstw opiekuńczych, w których osoby starsze mogą mieć kontakt ze zwierzętami i produkcją rolniczą, a jednocześnie dbać o sprawność ruchową. W dobie rolnictwa regeneracyjnego prowadzenie gospodarki pasterskiej metodami rozwoju zrównoważonego jest szansą na poszanowanie walorów środowiska, aktywizację ekonomiczną terenów i rozwój turystyki z zachowaniem dziedzictwa kulturowego regionu.

Literatura: 1. **Bagnicka E., Sikora J., Kaba J., Łukaszewicz M., Gruszecki T.M.**, 2017 – Aktualne problemy kóz mlecznych w Polsce. *Wiadomości Zootechniczne* 2, 61-76. 2. **Delano M.L., Mischler S.A., Underwood W.J.**, 2002 – *Biology and Diseases of Ruminants: Sheep, Goats, and Cattle*. W Fox J. (red.), *Laboratory Animal Medicine*, Academic Press, 519-611. 3. Dębickie Starostwo Powiatowe, 2014 – **Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Powiatu Dębickiego**. 4. Dębickie Starostwo Powiatowe, 2015 – **Strategia rozwoju powiatu dębickiego na lata 2015-2025**. 5. Dębickie Starostwo Powiatowe, 2020 – dostęp: 10.12.2021; http://powiatdebicki.pl/archiwalna/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=121. 6. GUS – Bank Danych Lokalnych -stat.gov.pl czerwiec 2022). 7. **Kawęcka A., Sikora J.**, 2019 – Jakość serów z mleka kóz karpaccich. *Wiadomości Zootechniczne* 3, 43-48. 8. **Kawęcka A., Pasternak M., Sikora J., Miksza-Cybulska A.**, 2021 – Stan Hodowli i charakterystyka wybranych parametrów użyteczności mlecznej kóz w Polsce w latach 2009-2018. *Roczniki Naukowe Zootechniki* 48(1), 55-66. 9. **Kuźnicka E., Wójcik E., Balcerak M.**, 2017 – Owce i kozy w turystyce – analiza ich udziału w polskich gospodarstwach agroturystycznych. *Wiadomości Zootechniczne* 2, 121-126. 10. **Layek S.S., Kumaresan A., Behera K., Mohanty T.K., Patbandha T.K.**, 2011 – Goat husbandry for livelihood security of landless, small and marginal farmers. *Livestock Line* 5(7), 31-34. 11. **Molik E., Przybyło U., Kawa S.**, 2019 – Wybrane aspekty chowu kóz w województwie podkarpackim. *Wiadomości Zootechniczne* 4, 22-29. 12. **Morand-Fehr P., Boutonnet J.P., Devendra C., Dubeuf J.P., Haenlein G.F.W., Holst P., Mowlem L., Capote J.**, 2004 – Strategy for goat farming in the 21st century. *Small Ruminant Research* 51, 175-183. 13. **Nycz E.**, 2020 – Traditional and organic products on ex ample of „FIGA” family-owned organic farm from Podkarpackie Provence. *Modern Management Review* 27, 99-111. 14. **Reshma Nair R.M., Sejja V, Silpa V.M., Fonseca C.F.V., Melo Costa de C.C., Devaraj C., Krishnan G., Bagath M., Nameer O.P., Bhatta R.**, 2021 – Goat as the ideal climate-resilient Animals model In tropical environment: revisiting advantages over Rother livestock species. *International Journal of Biometeorology* doi.org/10.1007/s00484-021-02179. 15. **Sikora J., Kawęcka A.**, 2019 – Aktualny stan hodowli i realizacji programu ochrony zasobów genetycznych kóz rasy karpacciej. *Wiadomości Zootechniczne* 3, 17-24. 16. **Trela J., Miejski A., Brejta M., Brejta W., Miejska M.**, 2021 – Wykorzystanie użytków zielonych (pastwiska) w utrzymaniu, chowie i hodowli bydła, koni i kóz w warunkach Beskidu Niskiego (ZD IZ PIB w Odrzechowej sp. z o.o., woj. podkarpackie). *Wiadomości Zootechniczne* 1, 99-178. 17. Informacje z Powiatowego Biura ARiMR w Dębicy).